ORTODOKSİA
AHLÂKİ VE DİNİ RESALE
Müdürü mes'ul
MELETİOS LUKAKIS
Mahal idare
Tahta Minare, Vodina Sokağı 42
İstanbul — Fener

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΗΘΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
† Ο ΧΡΙΣΤΟΥΠΟΛΕΩΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΗ'. — ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1943 — ΤΕΥΧΟΣ 8

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

ΠΑΝΑΓΙΑ!

Ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑ μας σὲ ψάλλει διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὡς τιμιωτέραν τῶν Χερουβεὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν τῶν Σεραφείμ. Σὲ θεωρεῖ ὑπερτέραν πάντων τῶν δημιουργημάτων, μητέρα τοῦ Θεοῦ, μητέρα τῶν ἀνθρώπων, ψυχὴν τῆς ὀρθοδόξου εὐσεβείας, δεῖγμα ὅτι κατορθωτὴ εἶναι ἡ τελειότης εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Οἱ λαοί, αἱ φυλαί, αἱ γλῶσσαι, οἱ αἰῶνες, εὐλογοῦν τὴν ἁγνότητά σου καὶ τὴν γλυκύτητά σου. Εἶσαι ὁ κρῖκος ὁ ὁποῖος μᾶς ἑνώνει μὲ τὸν αἰώνιον, τὸν ἀκατάληπτον, τὸν παντοδύναμον Θεόν. Τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος περιπατεῖ μὲ τοὺς ἁπλοῦς καὶ ἀποκαλύπτεται εἰς τοὺς ταπεινοὺς καὶ συνετίζει νηπίους καὶ ἀποκρύπτει τὴν χάριν του ἀπὸ τοὺς περιέργους καὶ τοὺς ὑπερηφάνους. Ἐδέχθης τὸν Θεὸν εἰς τὰ σπλάγχνα σου, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πρέπει νὰ δεχώμεθα τὸν Θεὸν εἰς τὰ μύχιά μας. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀγάπη μας ἡ αἰωνία, τὸ μοναδικόν μας ἀγαθόν, ἡ εὐτυχία μας ἡ ἀκατάλυτη. Πόση ἁγνότης χρειάζεται διὰ νὰ τὸν δεχθῶμεν, πόση πίστις, πόση

καθαρότης! Σὺ ἔχεις ἁγιάση τὴν ἀνθρωπίνην ὕπαρξιν. Ἡ ἰδική σου ἁγιότης χύνει τὴν φλόγα της ἕως εἰς τὴν ψυχήν μας. Ἑτοιμάζει τὸν δρόμον διὰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Εἴμεθα ἐπαῖται χορτασμένοι. Γυμνοὶ περιβεβλημένοι πορφύραν. Περιπατοῦμεν εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' εὑρισκόμεθα εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πίπτει τὸ μάννα, ἡ εὐφροσύνη. Τρεφόμεθα μὲ τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ σου, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἀπὸ σένα Ὦ χάρις ἡ ὁποία δὲν ἐκφράζεσαι, ἀγάπη ἡ ὁποία δὲν περιγράφεσαι! Μυστήριον ἀνεξιχνίαστον!

Μᾶς ἔδωκες τὸν υἱόν σου, ἄχραντε Κόρη, καὶ ἐξύπνησες εἰς τὸ εἶναί μας τὴν αὐγὴν τῆς ἁγιότητος, τῆς καθαρότητος, τῆς εὐφροσύνης. Μᾶς ἔδωκες τὸν υἱόν σου διὰ νὰ τὸν δεχώμεθα μὲ ταπείνωσιν καὶ ἀγαλλίασιν, ὅμοια πρὸς ἐσένα ποὺ ἀπήντησες εἰς τὸν ἄγγελον: «Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.»

Σὺ προσεύχεσαι δι' ἡμᾶς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἁμαρτωλούς. Πόσον νοιώθομεν τὴν γλυκύτητα καὶ τὴν ἁγιότητα τοῦ ὀνόματός σου! Μᾶς ὑψώνεις τὴν καρδίαν πρὸς τὸν οὐρανόν. Τί ἂν ἡ στάμνα μας εἶναι ἄδεια, σὺ εἶσαι ἡ βρύσις. Τί ἂν οἱ ἀγροὶ ἀπειλοῦνται ἀπὸ τὴν ξηρασίαν, ἡ βροχὴ θὰ προφθάσῃ καὶ τὰ σύννεφα μαζεύονται. Ἀπὸ πάνω μας πειὸ ὄμορφη καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν σὺ εἶσαι ἕτοιμη νὰ σκορπίσῃς τὴν εὐλογίαν σου. Ἡ καρδία μας πλατύνεται εἰς τὴν ἐνατένισίν σου. Σκιρτᾷ εἰς τὸν χαιρετισμόν σου. Ἀκήρατε, ἄχραντε!

Στερεώνεις τὴν πίστιν μας, αὐξάνεις τὴν ἐλπίδα μας εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος μονάχα μπορεῖ νὰ σβύσῃ τὴν δίψαν μας, αὐτὸ τὸ ἀκαταπράϋντο ποὺ νοιώθομεν μέσα μας, καὶ νὰ μᾶς χορτάσῃ μὲ τὴν ἀπεραντωσύνην του καὶ μὲ τὴν αἰωνιότητά του. Δι' αὐτὸ δόξαν καὶ αἶνον καὶ εὐχαριστίαν σοὶ προσφέρομεν.

Εἶσαι τὸ χρυσοῦν θυμιατήριον, ὅπου διὰ τὴν πίστιν τοῦ υἱοῦ σου ἐκάησαν τόσοι μάρτυρες, τόσαι γενεαί, αἱ καρδίαι τόσων ὁσίων, ὁμολογητῶν, αἱ ἐπιθυμίαι τόσων ἀνθρώπων, τὰ αἰσθήματα τόσων γυναικῶν, τόσων μητέρων. Σοὶ τὰ προσφέρομεν ὅλα αὐτὰ μαζὶ μὲ ὅ,τι ἰδικόν μας ἔχομεν καλόν, μαζὶ μὲ τὴν προσευχήν μας. Εἶναι ὡσὰν νὰ τὰ προσφέρωμεν εἰς τὸν Χριστόν. Δὲν χωρίζεσαι ἡ ἐνσαρκώσασα ἀπὸ τὸν ἐνσαρκωθέντα. Δὲν ὑπῆρξες τὸ ὄργανον, ἀλλ' ὁ ἄμεσος, ὁ θετικὸς ὅρος τῆς ἐνσαρκώσεως, εἶχες ἑτοιμασθῆ, εὑρέθης ἀξία, ἔδωκες τὴν συγκατάθεσίν σου, τὴν θέλησίν σου. Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἔπρεπε νὰ εἴπῃ ἡ ἰδία μὲ τὸ στόμα τοῦ πλέον καθαροῦ ἀνθρωπίνου ὄντος: «Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.» Τὴν ὥραν ἐκείνην κατέβη τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς ἐσένα. Ὁ Εὐαγγελισμός σου εἶναι ἡ Πεντηκοστή σου. Καὶ ἡνώθη εἰς ἐσένα ἡ σοφία ἡ οὐράνιος μὲ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἡ ἀνθρωπίνη

ὕπαρξις. Δι' αὐτὸ εἶσαι ἡ δόξα τοῦ κόσμου, διότι σὺ ὑπῆρξες ὁ σκοπὸς καὶ τὸ νόημα καὶ ἡ δικαίωσις τῆς δημιουργίας.

Δὲν δυνάμεθα νὰ σὲ χωρίσωμεν ἀπὸ τὰ σχέδια τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Μακράν σου, εἴμεθα ἔξω ἀπὸ τὸν Χριστόν, εἴμεθα ὡσὰν τὰ κλήματα ἔξω ἀπὸ τὴν ἄμπελον, ξερριζωμένα, ξηραινόμεθα.

Παναγία !

Εἶσαι μεσίτρια, καταφυγή, χρυσοῦν θυμιατήριον, ἄστρον τῆς αὐγῆς, μητέρα τοῦ Θεοῦ, μητέρα τῶν ἀνθρώπων, βασίλισσα τῶν οὐρανῶν, στρατηγὸς ὑπέρμαχος, σῶσέ μας. Εἴμεθα εἰς τὴν δυστυχίαν, ὁ κόσμος καίεται εἰς τὸν πόλεμον, εἰς τὴν πεῖναν. Σὺ ξεύρεις ὄχι μονάχα νὰ τιμωρῇς, ἀλλὰ καὶ νὰ θεραπεύῃς, νὰ προστατεύῃς, νὰ σώζῃς. Θὰ σοῦ ψάλωμεν τὰ εὐχαριστήρια.

Φθάνει. Ρίψε τὸν παρθενικόν σου πέπλον ἐπάνω ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ θὰ σωθῇ καὶ θὰ γίνῃ εἰρήνη καὶ θὰ γυρίσουν ὅλοι εἰς τὰ σπίτια των, καὶ θὰ γίνουν ὅλοι πειὸ καλοί. Καὶ θὰ ἀνάψωμεν εἰς ἐσένα ὄχι μονάχα κανδῆλες, ἀλλὰ καὶ τὴν συνείδησίν μας, τὴν προκοπήν μας, τὴν χαράν μας, τὴν ζωήν μας.

† Ο ΛΑΟΔΙΚΕΙΑΣ ΔΩΡΟΘΕΟΣ

Ο ΑΠΟΚΕΦΑΛΙΣΘΕΙΣ ΒΑΠΤΙΣΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Ἡ μεγάλη καὶ αὐστηρὰ φωνή, ἡ φωνὴ τῆς εὐθύτητος καὶ τῆς ἁγιότητος, ἡ φωνὴ ποὺ ἐκάλει μικροὺς καὶ μεγάλους εἰς τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιαν ἀντήχησεν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Ἰουδαίας. Ἦτο ἡ φωνὴ τὴν ὁποίαν ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἀνατρέχων ἀστραπιαίως τοὺς μετ' αὐτὸν αἰῶνας ἤκουεν ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὴν φωνὴν αὐτὴν ἀπέδιδεν ὅταν ἔγραφε «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ». Προανεφώνει τὸ κήρυγμα τοῦ Προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Ὁ αὐστηρὸς ἐκεῖνος κῆρυξ τῆς μετανοίας, ὁ ἀσκητικὸς ἐρημίτης, μὲ παρρησίαν πολλὴν ἐκαυτηρίαζε τὰς μεγάλας ἐλλείψεις καὶ τὰ βαρέα παραπτώματα τῶν συγχρόνων του.

Τοὺς ἀνωτέρους κοινωνικοὺς παράγοντας, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀντιπροσώπους τῆς διαφθορᾶς τῶν συνειδήσεων καὶ τῆς ἀτασθαλίας τῶν χαρακτήρων, ἤλεγχε φανερὰ ἀποκαλῶν «ὄφεις καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν». Ὁ «δίκαιος καὶ ἅγιος», καθὼς ὠνόμαζεν αὐτὸν καὶ αὐτὸς ὁ φονεύς του Ἡρώδης ὁ Ἀντίππας, ἔλαβεν εἰς τὴν χεῖρα τὴν πνευματικὴν ἀξίνην διὰ νὰ κόψῃ τὰ ἄγρια δένδρα, τὰ πικρὰ καὶ δηλητηριώδη βότανα τῆς κακίας. Καὶ ἐκεῖ εἰς τὸ καθαρὸν ἔδαφος νὰ ἐμφυτεύσῃ τὴν ἁπλῆν καὶ ὑψηλὴν διδασκαλίαν τῆς μετανοίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ἔχεις δύο χιτῶνας; δῶσε τὸν ἕνα εἰς τὸν μὴ ἔχοντα κανένα. Ἔχεις περισσοτέρας τροφάς; δῶσε καὶ εἰς τοὺς ἀπόρους, χόρτασε τοὺς νηστικούς. Καὶ ἔδιδε ἐμπράκτως τὸ ζωντανὸν παράδειγμα τοῦ κηρύγματός του ἐνδυόμενος καὶ τρεφόμενος λιτώτατα καὶ εὐεργετῶν πάντας. Δὲν ἠνείχετο τὴν κακίαν καὶ μάλιστα τὴν κακίαν ποὺ ἀπέκοψε κάθε δεσμὸν μὲ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν αἰδῶ. Ἤλεγχε καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Ἡρώδην, υἱὸν τοῦ μεγάλου Ἡρώδου, διότι εἶχεν ὡς γυναῖκα τὴν σύζυγον τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του. Ἡ τοιαύτη παράνομος συζυγία ἦτο ἀντίθετος καὶ πρὸς τὸν μωσαϊκὸν νόμον. Ὁ ἔλεγχος αὐτὸς ἔθιξε τὸν ἐγωϊσμὸν τῆς παρανόμου συζύγου τοῦ Ἡρώδου. Καὶ ὁ κῆρυξ τῆς ἀληθείας, ὁ διδάσκαλος τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἐφυλακίσθη, ὡς γράφει ὁ ἑλληνίζων Ἰουδαῖος Ἰώσηπος, εἰς τὸ δεσμωτήριον τῆς Μαχαιροῦντος, πόλεως κειμένης παρὰ τὴν Ἀσφαλτίτιδα λίμνην εἰς τὴν Περαίαν.

Τὸ γνωστὸν συμπόσιον καὶ αἱ σατανικαὶ ὀρχήσεις, καὶ ὅλον τὸ δρᾶμα ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον πρωταγωνιστοῦντα πρόσωπα ἦσαν ἡ Ἡρωδιὰς καὶ ἡ ὁμοία πρὸς αὐτὴν κατὰ τὴν κακίαν κόρη της, κατέληξαν εἰς τὸν ἄδικον φόνον «τοῦ δικαίου καὶ ἁγίου» Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. «Φόνος, βοᾷ ὁ θεῖος Χρυσόστομος—ἐξηγῶν τὸ ιδ' κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου—ὁ πάντων φόνος ἐναγέστερος ἐτολμᾶτο· καὶ ὁ στεφανοῦσθαι καὶ ἀνακηρύττεσθαι ἄξιος κατεσφάττετο.»

Ἦτο τὸ προανάκρουσμα τοῦ μεγάλου δράματος τοῦ Γολγοθᾶ· αἱ ἀνεξιχνίαστοι βουλαὶ τοῦ Θεοῦ ὥρισαν ὅπως εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἀνηφορικοῦ δρόμου τοῦ Γολγοθᾶ κρεμασθῇ ἡ αἱμοσταγὴς μακαρία κεφαλὴ τοῦ Προδρόμου. Γὰ στίγματα τοῦ τιμίου ἐκείνου αἵματος ἐραντίσθησαν δεξιὰ καὶ ἀριστερα, καθ' ὅλον τὸν ἀπόκρημνον ἐκεῖνον δρόμον τῆς ὑψηλῆς ἀρετῆς, τὸν δρόμον τῶν θυσιῶν ποὺ ὁδηγοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἠθικὴν ἀνωτερότητα, εἰς τὴν φιλόσοφον κατάστασιν, ὅπου ὁ ἀσφαλῶς βαστάζων τὸν σταυρόν του εἶναι ἀπρόσβλητος, ἄτρωτος.

Τὰ ἐπεισόδια τοῦ αἱματηροῦ ἐκείνου δράματος τῆς Περαίας, καθὼς π.δ.χ. τὸ ὅτι ἐζήτησαν ἡ Ἡρωδιὰς καὶ ἡ κόρη της ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν «τοῦ δικαίου Ἰωάννου,» γεγονὸς ποὺ μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν πρᾶξιν τῆς Φουλβίας, γυναικὸς τοῦ Ἀντωνίου συνάρχοντος τοῦ Ὀκταβίου καὶ τοῦ Λεπίδου, ἡ ὁποία ἐζήτησε τὴν κεφαλὴν τοῦ προγραφέντος καὶ φονευθέντος ἐξόχου ρήτορος Κικέρωνος, παρρησίᾳ ἐλέγξαντος τὰς κακίας τῆς εἰρημένης συζύγου τοῦ Ἀντωνίου, τὰ ἐπεισόδια, λέγω, αὐτὰ μαρτυροῦν τὸ ἀφάνταστον βάθος τοῦ βαράθρου εἰς τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ νὰ φθάσῃ τὸ λογικὸν ὄν, ὁ ἄνθρωπος, ὅταν χάσῃ τὸ αἰσθητήριον τῆς ἠθικῆς ἀνωτερότητος καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποτυφλωθῇ ἀπὸ μεγάλα πάθη, καθὼς εἶναι καὶ τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως, δὲν βλέπει πλέον οὔτε ἂν τὸ θῦμά του δὲν ὑπάρχει πλέον, ἢ εἶναι νεκρόν.

Μὲ τὸν τραγικόν του θάνατον ὁ Πρόδρομος καὶ βαπτιστὴς Ἰωάννης ἀνυψώθη περισσότερον ἐν τῇ συνειδήσει τῶν χριστιανῶν· τὸ ἀδίκως χυθὲν αἷμά του ἐστερέωσεν ἔτι μᾶλλον τὸ οἰκοδόμημα τῆς μεγάλης του ἀρετῆς καὶ τὸν κατέστησε εὐεργετικώτερον τύπον καὶ ὑπογραμμὸν δι' ὅλους τοὺς ἀθλητὰς καὶ ἥρωας τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης. Τὰ ἄτομα, οὕτως ἢ ἄλλως, ὑπείκοντα εἰς ἀδήριτον νόμον τῆς φύσεως, φεύγουν ἀπὸ τὴν πρόσκαιρον ζωήν, αἱ γενναῖαι ὅμως καὶ ἡρωϊκαὶ καὶ τελείως ἀνθρωπιστικαί των πράξεις ἀποτελοῦν τὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνικῆς των ἀθανασίας, τὰ ἴχνη ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα βαδίζουν οἱ μετ' αὐτὸν ἐκλεκτοὶ καὶ τὸ ὑλικὸν τῆς παρὰ τῷ Θεῷ δικαιώσεώς των καὶ τῆς αἰωνίου μακαριότητός των.

Τὸ θάρρος, ἡ τόλμη, ἡ παρρησία, τὸ ἀτρόμητον τοῦ χαρακτῆρος, προσόντα ποὺ ἀπαντῶμεν εἰς τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην, εἶναι ἀπόρροια μεγάλων ἐσωτερικῶν πεποιθήσεων, τεραστίας ψυχικῆς δυνάμεως ἡ ὁποία; κατὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ βουνὰ μετατοπίζει. Αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τοῦ ἀποκεφαλισθέντος Βαπτιστοῦ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Θεάνθρωπος ὅταν ἐκήρυττεν ὅτι ὁ Ἰωάννης εἶναι ἀνώτερος ἄνθρωπος, ὁ ὑπεράνθρωπος, «ὁ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν.»

† Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

Τίς, πού, πότε, διατί.

Ἑπτὰ πόλεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ θεωροῦνται γενέτειραι πόλεις τοῦ Ὁμήρου, ὅπως τὸ γνωστὸν δίστιχον μᾶς πληροφορεῖ:

Ἑπτὰ πόλεις μάρναντο σοφὴν διὰ ρίζαν Ὁμήρου
Σμύρνη Χίος Κολοφῶν Ἰθάκη Πύλος Ἄργος Ἀθῆναι!

Τὶς δὲ ἦν ὁ ποιητὴς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας, ἂν εἶναι ἀμφοτέρων ὁ ἴδιος, μήπως τὸ ὄνομα Ὅμηρος δὲν εἶναι πραγματικόν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ὁμοῦ—ἀραρίσκει, μήπως ἁπλῶς σημαίνει Σύνοψιν, ὅπως λέγει τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Πεισιστράτου ὁ ὁποῖος τὸν Ὅμηρον σποράδην (διεσκορπισμένον) ἀειδόμενον συνέλεξε, ποῦ καὶ πότε ἀκριβῶς ἐγράφησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ἂν ἐγράφησαν πράγματι ὑπαρχούσης τότε γραφῆς ἤ, μὴ οὔσης εἰσέτι ἐν χρήσει τῆς γραφῆς, τὸν ἔννατον π. Χ. αἰῶνα, ἂν ἐκ παραδόσεως διεσώθησαν, ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα θὰ ἀπασχολοῦν τὴν κριτικὴν μέχρις ὅτου εὑρεθῇ θετικὴ καὶ ἀναντίρρητος περὶ αὐτῶν ἐπιχειρηματολογία. Τοιαύτη εἶναι κυρίως ἡ ἐξ ἐσωτερικῶν λόγων, ἐκ τοῦ κειμένου σαφῶς μαρτυροῦσα τὸν συγγραφέα καὶ τὰ κατ᾽ αὐτόν.

Ὁ συγγραφεὺς τῶν στίχων, περὶ τῶν ὁποίων ἀπὸ διετίας καὶ πλέον πραγματεύομαι, μᾶς ἀπήλλαξε τοῦ κόπου καὶ τῆς ἐρεύνης τοῦ τίς, ποῦ, πότε καὶ διατὶ ἔγραψε. Ἐξαιρέσει τοῦ δραματικοῦ ἔργου ***Χριστὸς πάσχων*** ἀργά ποτε διαμφισβητηθέντος ἂν εἶναι ἔργον τοῦ Γρηγορίου, ἄμοιροι σημασίας ἀμφισβητήσεις ὑφίστανται διὰ τὴν γνησιότητα μερικῶν ἐκ τῶν ἄλλων 408 ποιημάτων.

Εἰς τοὺς στίχους τῶν γρηγοριανῶν ποιημάτων συχνὰ συναντᾶται τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ. Οὕτω π. χ. Γνῶμαι Γρηγορίου (ΛΑ′ ἠθ.) Γρηγορίου ἱερῆος (ΙΔ′ ἱστορ.) Γρηγορίοιο νόμοι (ΙΖ′ ἠθ.) Γρηγορίοιο λόγος (Ι ἱστορ.) Γρηγόριος πορρωτάτω (ΛΖ′ ἱστορ.) Γρηγορίου πόνος εἰμὶ (ΛΓ′ ἠθ.) Πυρόει στύλε Γρηγορίοιο (ΚΒ′ ἱστορ.) σῷ λάτρει Γρηγορίῳ (ΚΖ′ ἱστορ.) γράμματα πικρὰ Γρηγορίου (90ον ἱστορ.) Γρηγορίοιο βίος (92ον ἱστορ.) Γρηγόριος θεράπων (96 ἱστορ.)

Γρηγορίου γόος οὗτος (Ιστ′ ἱστ. 103) Γρηγόριον δέξασθ᾽ ἀνάξιον ἀλλ᾽ ἱερῆα (96ον ἱστ. 3) Γρηγόριος θυλάκῳ ἦρα φέρων (ΙΖ′ ἱστ. 60) Γρηγορίου, τὸν ἔτρεφε Καππαδόκεσσιν ἡ Διοκαισαρέων ὀλίγη πόλις (ΙΘ′ ἱστ. 25) Γρηγορίου τόδε σοι μνημήιον ἐσθλὸν ἔποιτο (Ζ′ ἱστ. πρὸς Νεμέσιον στίχ. 323) Ὀπάζω Γρηγόριος (Στ′ ἱστ. 2).

Εἰς τὰ σχετικὰ ἐπιτάφια ἰδίως ἐπιγράμματα μαρτυροῦνται οἱ γονεῖς ἀδελφοὶ καὶ φίλοι τοῦ ποιητοῦ, οὕτως ὥστε οὐδεμία ἀπολύτως ἀμφιβολία μένει ὅτι συγγραφεὺς τῶν ἐπῶν εἶναι Γρηγόριος ὁ υἱὸς τοῦ Γρηγορίου καὶ τῆς Νόννας, ἀδελφὸς τοῦ Καισαρίου καὶ τῆς Γοργονίας καὶ ἄκρος φίλος τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Οὐδὲν τὸ σκοτεινόν. Τὸ δὲ ποίημα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Εἰς τὰ ἔμμετρα σαφῶς ἀναλύει τοὺς τέσσαρας λόγους δι' οὓς ἐγράφησαν τὰ ἔπη.

Ἀπὸ τὸν ἐπίλογον τοῦ Α' ἱστορικοῦ Περὶ τῶν ἑτέρων ἐπιγραφομένου ***Πρὸς Ἑλλήνιον*** περὶ τῶν μοναχῶν προτρεπτικόν, ὅπου ὁ ποιητὴς προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὸν ἀνώτερον φορολογικὸν ἐπιθεωρητὴν νὰ ἀπαλλάξῃ τῆς φορολογίας τοὺς μονάζοντας ἁγίους, τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς πτωχούς, πληροφορούμεθα ὅτι τόπος συγγραφῆς τῶν ἐπῶν ἦτο ἡ «τυτθὴ πόλις Διοκαισαρέων» ἡ Ναζιανζός. Οἱ ἀνώτεροι φορολογικοὶ ὑπάλληλοι ὀνομάζονται ἐξισωταί, ὑπάρχει δὲ καὶ δεύτερον ποίημα ***Πρὸς Ἰουλιανὸν*** ἐξισωτὴν ὅπου ὁ Γρηγόριος διὰ νὰ ἀπαλλαχθῇ τῆς φορολογίας ἐπικαλεῖται τὴν πενίαν ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔζη μετὰ τὴν διανομὴν τῆς περιουσίας του εἰς τοὺς πτωχούς. (στίχ. 19—20). Ἡ μόνη ἰδιοκτησία του ἦτο κηπάριον μὲ μικρὰν πηγὴν παρὰ τὴν ὁποίαν ὁ μεγαλόπνοος ποιητὴς μετὰ περιπετειώδη ζωὴν καὶ δρᾶσιν, ἀφοῦ, ὅπως ἀφελέστατα λέγει, ἔφθασεν εἰς τὰ πέρατα τῆς σοφίας, διήρχετο τὴν τελευταίαν ἑξαετίαν τῆς ζωῆς του συνθέτων στίχους διδακτικούς, δραματικούς, ἱστορικούς, σατυρικούς, ἐπιγραμματικούς, συνεχίζων τὸ Ὅμηρον, τὸν Ἡσίοδον, τὸν Θέογνιν καὶ μάλιστα τὸν ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφον Εὐριπίδην.

Ἡ δὲ ἐκ παραλλήλου μελέτη τῶν ἄλλων ἐπῶν καὶ τοῦ δράματος ***Χριστὸς πάσχων*** πείθει χωρὶς ἀμφιβολίαν ὅτι κακῶς διημφισβητήθη ὁ Γρηγόριος ὡς συγγραφεὺς τοῦ ἔργου τούτου, μοναδικοῦ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν, μοναδικοῦ δὲ καὶ εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν γίνεται μίμησις καὶ σχεδὸν ἀντιγραφὴ στίχων τοῦ Εὐριπίδου.

Ὁ Εὐριπίδης λέγει:

Φεῦ τῆς θηλείας, ποῖ προβήσεται, φρενός!
Τί τέρμα τόλμης καὶ θράσους γενήσεται;

Ὁ Γρηγόριος γράφει εἰς τὸν Χριστὸν πάσχοντα:

Φεῦ τῆς Ἑβραίων, ποῖ προβήσεται, φρενός!
τί τέρμα τόλμης καὶ θράσος γενήσεται;

Ἡ ἀρχὴ τοῦ γρηγοριανοῦ δράματος εἶναι συγγενὴς μὲ τὴν ἀρχὴν τοὺς Μηδείας τοῦ Εὐριπίδου. Καὶ πλείστας ὅσας εὑρίσκει ὁ προσεκτικὸς μελετητὴς ὁμοιότητας, περὶ ὧν ἐν καιρῷ εἰδικῆς μελέτης λεχθήσεται τὰ δέοντα.

Τὰ περὶ ἑαυτοῦ ἱστορικὰ ἔπη δὲ εἶναι ἄλλο τι παρὰ ἀπέραντος μονόλογος περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Διηγεῖται τὸν βίον του, ἀναλύει τοὺς πόνους του. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἴσως δὲν ὑπῆρξε ποιητὴς τόσον σαφῶς ὁμιλήσας περὶ ἑαυτοῦ καὶ οὕτως εἰπεῖν διαζωγραφήσας τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον μέχρι λεπτομερειῶν, ἐξ ὧν ειδικὸς φυσιογνωμίστας θὰ ἦτο δυνατὸν σήμερον νὰ ἀναπαραστήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν μορφὴν τοῦ συγγραφέως ποιητοῦ! Κακῶς δὲ ἐνομίσθη ὅτι ὁ ἐνάρετος ἐκεῖνος Καππαδόκης θεολόγος ποιητὴς καὶ ῥήτωρ ἔπασχεν ἐγωπάθειαν καὶ ἐξ ἐγωισμοῦ αὐτοεπαινεῖται εἰς τοὺς στίχους του ἐνίοτε. Δὲν εἶχε κανένα πρακτικὸν λόγον αὐτοεπαίνου εἰς ἐποχὴν ποὺ εἶχεν ἀποσυρθῆ ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν ζωήν. Ἡ συναίσθησις τῶν μεγάλων ἀρετῶν του, τοῦ ἔδιδε τὸ θάρρος νὰ ἐκφρασθῇ καὶ θὰ ἐπετρέπετο νὰ ὀνομάσῃ τις ἐγωιστὴν τὸν πρᾶον καὶ ταπεινότατον Γρηγόριον, ἐὰν ἐνεῖχε ἐγωισμὸν καὶ ἡ φράσις: Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή. Διατὶ νὰ θεωρῆται ἄκοσμον τὸ νὰ συναισθάνεται ἢ καὶ νὰ λέγῃ ὁ μεγαλοφυὴς τὴν διαφορὰν του ἀπὸ τοὺς μικρόνοας, ὁ ἅγιος ἀπὸ τοὺς ἐπιτηδείους, ὁ ἰδεολόγος Γρηγόριος ὁ Α΄ ἀπὸ τοὺς ἀπὸ κώπης καὶ δικέλλης καὶ σμινύης πανημέρου στιγματίας, ἀπὸ φορολόγων, καὶ ἄλλων μὴ ἀδιαβλήτων ἐπαγγελμάτων ἐπὶ τὸ ἱερὸν βῆμα ἐξ ὑπολογισμοῦ ἀνελθόντας, ἀνίπτοις χερσὶ καὶ κοσμικῇ ψυχῇ κακίαις δεδουλωμένῃ; Ἂν δὲ τὸ περιαυτολογεῖν θεωρῆται σήμερον ἀγένεια καὶ ἔλλειψις λεπτότητος περὶ τὸ συμπεριφέρεσθαι, τοῦτο δὲν ἐφαρμόζεται καὶ εἰς ἄλλην ἐποχήν. Αἱ διάφοροι ἐποχαὶ ἔχουν τὰς ἀνομοίας ἀντιλήψεις των περὶ τρόπων καὶ εὐγενείας, ὁ δὲ κάμνων κριτικὴν δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν σήμερον τὰ ἄλλοτε. Δὲν τολμῶ νὰ κατακρίνω τὸν Γρηγόριον διότι δὲν ἐμιμήθη τὸν Θουκυδίδην ὁ ὁποῖος τριτοπροσώπως ὁμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ ὡς συγγραφέως τῆς ἱστορίας τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἢ τὸν Ξενοφῶντα ποὺ δὲν ἐμιμήθη γράψαντα περὶ ἑαυτοῦ εἰς τὴν Κύρου Ἀνάβασιν τὴν φράσιν: Ἦν δέ τις Ξενοφῶν Ἀθηναῖος. Καὶ ἂν δὲ ἀκόμη ὑπάρχει στοιχεῖον μομφῆς εἰς τὰς δῆθεν ἐγωιστικὰς ἐκφράσεις τῶν ἐπῶν καὶ πάλιν ἡ ἐνάρετος μεγαλοφυία τοῦ ποιητοῦ ὑπεραρκεῖ νὰ ἀντισταθμίσῃ τὴν ἐπιπόλαιον περὶ ἐγωπαθείας ἀντίληψιν καὶ νὰ καθησυχάσῃ τὰ ἐκ τῶν ἐγωιστικῶν φράσεων ἐρεθιζόμενα νεῦρα τῆς κριτικῆς, τὴν ὁποίαν τυφλῶς ἀκολουθοῦν οἱ ῥακοσυλλέκται μικροκριτικοί, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἔγραψαν περὶ τοῦ Γρηγορίου ὡς ποιητοῦ χωρὶς οὔτε ἕνα στίχον του νὰ ἀναγνώσουν καὶ χωρὶς ἴσως οὔτε νὰ γνωρίζουν ποὺ εὑρίσκεται καὶ πόση ἀκριβῶς εἶναι ἡ ποιητικὴ αὐτὴ ἐργασία!

Οἱ λόγιοι Βυζαντηνοὶ ἠσχολοῦντο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐπῶν τούτων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς νεωτέρους οἱ ὁποῖοι τίποτε δὲν ἔχουν γράψει περὶ τοῦ ἀγνώστου τούτου ποιητικοῦ κόσμου, ὃν ἐσχολίασε Κοσμᾶς ὁ Ἱεροσολυμίτης καὶ ὁ Νικήτας Δαβίδ. Ἐξαιροῦνται ὀλίγιστοι, ξένοι καὶ αὐτοί,

σπουδαίως ἐπ᾽ ἐσχάτων μελετήσαντες καὶ ὁμολογοῦντες ὅτι τὰ ἔπη τοῦ Γρηγορίου εἶναι πρώτης τάξεως φιλολογικὸν ὑλικόν, ὡς ὕλη καὶ ὡς εἶδος. Δύο δεκάδες χιλιάδων στίχοι, ἰαμβικοί, ἡρωικοί, ἡρωελεγειακοί, ὀλίγοι λογαϊδικοὶ κ. ἄ. ἐπέδρασαν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας καὶ ἐνέπνευσαν ὅλους τοὺς δοκίμους ὑμνογράφους τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας. Διὰ τὴν γλωσσικὴν καὶ πνευματικὴν σχέσιν Γρηγορίου καὶ Ὑμνογράφων κρατῶ ἐνδιαφερούσας σημειώσεις καὶ παράλληλα, οἷα π. χ.

Ὦ πάντων ἐπέκεινα! (Γρηγόριος)
Ὁ πάσης ἐπέκεινα καθαρότητος (Ὑμνογραφία)

φθόνου πάλαισμα
ἐχθροῦ πάλαισμα

κινδύνων ἐλευθερώσων δή τινας
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον

Παρθένε νύμφη Χριστοῦ
Παρθένε νύμφη ἀνύμφευτε

Χριστοφόροι ὦ ἱερῆες
δεῦτε χριστοφόροι λαοὶ

Ζωῆς τ᾽ ἀθανάτου
ζωῆς τε τῆς ἀθανάτου

Ποιμενικὴν σύριγγα ἔσχον
ὁ ποιμενικὸς αὐλὸς τῆς θεολογίας σου.

† Ο ΕΛΑΙΑΣ ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΔΙΑ ΤΟ ΟΦΦΙΚΙΟΝ ΤΟΥ Μ. ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ

Εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1942 τῆς «Ὀρθοδοξίας» (σ. 235—241) ἔγραψα ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Λογοθέτου ἐν τῷ οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ.» Διὰ τῆς παρούσης μελέτης θὰ συμπληρώσω σημεῖά τινα τοῦ ἄρθρου ἐκείνου.

Προκειμένου περὶ τοῦ Μ. Λογοθέτου ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει παρουσιάζεται ἓν παράδειγμα τοῦ Θεοδώρου Κασταμονίτου, θείου τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, ὁ ὁποῖος ὡς Μ. Λογοθέτης ὑπέγραψε συνθήκην συναφθεῖσαν μεταξὺ τοῦ εἰρημένου Αὐτοκράτορος καὶ τῶν Γενουαίων. Ὁ Μιχαὴλ ὁ Ἀκομινάτης, εἰς ἐπιστολήν του ἀπευθυνθεῖσαν εἰς τὸν Θεόδωρον Κασταμονίτην τρὶς ἀποκαλεῖ αὐτὸν Μ. Λογοθέτην. Ὁ προρρηθεὶς Θεόδωρος προηγουμένως κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ Λογοθέτου τῶν σεκρέτων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀξίωμα φρονοῦσί τινες ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Μ. Λογοθέτου. [1]). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις οὐσιαστικῶς πρόκειται περὶ ἀξιώματος πρωθυπουργοῦ, ἐθεσπίσθη δὲ κυρίως κατὰ τὴν περίοδον τῶν Παλαιολόγων. Ὁ Γεώργιος Φραντζῆς, τὸν ὁποῖον ἀνέφερα εἰς τὸ περὶ Μ. Λογοθέτου ἄρθρον μου, γράφει τὰ ἑξῆς ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἴδιον ὡς Μ. Λογοθέτην Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· «καὶ ἐλθὼν ὁ νοτάριος... προστάξας ὁ βασιλεὺς εἶπεν αὐτῷ· «προείπομέν σοι πρὸς τίνα καὶ τίνα ἔδει σε γράφειν τὰς τῆς πίστεως ἐπιστολάς, οἷς γράψον ὅτι μέλλουσι μαθεῖν τὸ πᾶν ***ὑπὸ τοῦ μεγάλου λογοθέτου*** Γεωργίου τοῦ Φραντζῆ.» [2]).

Ἐν σελίδι 236 τῆς «Ὀρθοδοξίας» τοῦ παρελθόντος Δεκεμβρίου ἔγραφον· «ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ μάλιστα ἐν τῷ οἰκουμενικῷ πατριαρχείῳ τὸ ὀφφίκιον τοῦ Μ. Λογοθέτου διακρίνεται ἀπὸ τὸ ὀφφίκιον τοῦ λογοθέτου τοῦ γενικοῦ.» Εἰς ἓν γράμμα ἀπολυθὲν ἐπὶ Παρθενίου τοῦ Α′ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1643 ὑπογράφεται καὶ ὁ Λογοθέτης τοῦ γενικοῦ Χρυσόσκουλος. [3]).

---

[1]) Charles Diehl «un haut fonctionnaire byzantin», le logothète τῶν σεκρέτων. Κατεχωρίσθη ἡ μελέτη αὕτη εἰς τὸ ἔργον «Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga par ses amis de France et des pays de langue française» σ. 217—227. Καὶ περιοδικὸν «Byzantion» τόμ. Θ′ σ. 507.

[2]) Ἐκδ. Βόννης σ. 232.

[3]) Ἐκδ. Legrand «Bibliographie hellénique au XVII siècle τόμ. Β′ σ. 213.

Εἰς ἓν σιγίλλιον τοῦ πατριάρχου Τιμοθέου φέρον χρονολογίαν Δεκέμβριος 1613, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Διονυσίου Ζακυθινοῦ δὲν ἀνεγνώσθη τὸ ὄνομα τοῦ Μ. Λογοθέτου ὑπογράψαντος τὸ ἐν λόγῳ σιγίλλιον. «Ὁ μέγας Λογοθέτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας..... ἔχων τὰς γνώμας τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Λαρίσσης, τοῦ Προύσης, τοῦ Θηβῶν, τοῦ Ἴμβρου καὶ τοῦ Γανου καὶ Χώρας.» 4). Ἀναμφιβόλως ὁ ἐνταῦθα ἀναφερόμενος Μ. Λογοθέτης εἶναι ὁ Γεώργιος τὸν ὁποῖον ἐσημείωσα εἰς τὸ ἄρθρον μου τοῦ περελθόντος Δεκεμβρίου. Ὁ αὐτὸς θὰ εἶναι καὶ ὁ ὑπογραφόμενος εἰς τὸ σιγίλλιον τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς ἐπαρχίας Ῥέοντος τὸ ἀπολυθὲν κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1622 ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. 5). Ὑπογράφεται οὕτω· «ὁ μέγας Λογοθέτης τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἔχων τὰς γνώμας τῶν πανιερωτάτων μητροπολιτῶν, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Λακεδαιμονίας, τοῦ Προύσης, τοῦ Αἴνου, τοῦ Γάνου καὶ Χώρας καὶ τοῦ Ἐλασσῶνος.»

Ὁ κατὰ τὸ 1630 ὑπογράφων εἰς σιγίλλιον τοῦ Ἁγίου Ὄρους Μ. Λογοθέτης εἶναι ὁ Λασκαράκης σημειούμενος ἐν τῇ προειρημένῃ μελέτῃ μου. «Ὁ μέγας Λογοθέτης ἔχων καὶ τὰς γνώμας τοῦ Λακεδαιμονίας, τοῦ Μεσημβρίας καὶ τοῦ Γοτθίας.» 6). Μεταξὺ τοῦ Μ. Λογοθέτου Δημητράκη ἐνεφανίζετο χάσμα. Λασκαράκης ἀπὸ 1630—1643· κατὰ τὸ 1655 Δημητράκης. Κατὰ τὸ 1645 (17 Ἰανουαρίου ἰνδ. 13) ὑπογράφεται Μ. Λογοθέτης Χρυσόστομος, μὴ ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Μ. Γεδεών. Πρόκειται περὶ συνοδικοῦ τόμου—ἐρωτηθέντος παρὰ τοῦ βοεβόδα Ἰωάννου Βασιλείου περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης νὰ λειτουργῶσιν εἰς τὸ Μετόχιον....» 7).

Μετὰ τὸν Χρυσόστομον γνωρίζεται ὡς Μ. Λογοθέτης, ὡς ἐσημείωσα ἐν τῷ ἄρθρῳ μου, ὁ Κωνσταντῖνος Ἰουλιανὸς ἢ Γουλιανός. Εἰς κώδικα τοῦ Κριτίου ἀναγινώσκομεν· «Κωνσταντίνου Γουλιανοῦ Μεγάλου Λογοθέτου, ἀποκριτικὴ εἰς φράσιν ἁπλῆν, ἰδιόχειρος ͵αχξζ΄ (1667). Ἰουνίου 18.» 8). Ὁ πρώην Λεοντουπόλεως Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης ἐδημοσίευσεν ἐπιστολὴν Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλέως (2 Δεκεμβρίου 1668) πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον ***Ἰουλιανὸν*** τὸν Βυζάντιον. Ἐντεῦθεν πληροφορούμεθα ὅτι ὁ ἐκ μητρὸς πάππος τοῦ Ἰουλιανοῦ κατήγετο ἐξ Ἀγράφων καὶ ὠνομά-

---

4) «Ἑλληνικά,» τόμ. Β΄ σ. 142.

5) «Ἑλληνικά,» τόμ. Β΄ σ. 148.

6) «Ἑλληνικά,» τόμ. Δ΄ σ. 369. Ἀρχεῖα ἁγιορειτικὰ δημοσιευμένα ὑπὸ τοῦ πρώην Λεοντουπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδου.

7) Ἐκ τοῦ Α΄ κώδικος τοῦ Π/χείου Ἀλεξανδρείας, Μαζαράκη, «Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας» σ. 328. «Ὁ Μέγας Λογοθέτης τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Χρυσόστομος.»

8) «Νέος Ἑλληνομνήμων» τόμ. Δ΄ σ. 208.

ζετο Σκαρλάτος. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἀναγινώσκομεν καὶ τὰ ἑξῆς· «τὸν ἐν ἄρχουσιν εὐγενέστατον κὺρ Κωνσταντῖνον τὸν ἐπικληθέντα Κοπάρην τὸν γνήσιον καὶ φίλον υἱὸν τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου καὶ μνήμης ἀξίου κυρίου Λογοθέτου τοῦ γέροντος ἡδέως καὶ φιλικώτατα ἂς χαιρετήσῃ ἀπὸ μέρος ἐδικόν μας παρακαλῶ.» 9).

Ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Λογοθέτης ὁ γέρων; Πρόκειται περὶ Μ. Λογοθέτου ἢ περὶ ἁπλοῦ Λογοθέτου ἐπαρχιακοῦ;

Εἰς τὴν περὶ τοῦ Μ. Λογοθέτου τοῦ οἰκ. Πατριαρχείου διατριβήν μου εἶχον γράψῃ ὀλίγα τινα καὶ περὶ τοῦ τίτλου τοῦ ἀξιωματούχου τούτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἰσχυρίσθην ὅτι ὁ τίτλος τοῦ Μ. Λογοθέτου εἶναι «ἐνδοξότατος.» Εἰς γράμμα τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Σιλβέστρου (13 Δεκεμβρίου 1753) ἀπευθυνόμενος ὁ πρωθιεράρχης οὗτος τῆς Ἀντιοχείας πρὸς τὸν Μ. Λογοθέυην Μιχαλάκην ἰατρὸν τὸν Μαμμορᾶν προσφωνεῖ αὐτὸν διὰ τοῦ ἐπιθέτου «ἐνδοξότατος». Ὁ πατριάρχης Σίλβεστρος πρὸς περιποίησιν τοῦ Μαμμορᾶ προσθέτει καὶ τὸ ἐπίθετον ἐξοχώτατος ἀποβλέπων ἴσως καὶ εἰς τὴν ἰδιότητα ἰατροῦ τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Μιχαλάκης. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο τοῦ Πατριάρχου Σιλβέστρου ἐδημοσιεύθη ὑπ' ἐμοῦ εἰς τὸ τεῦχος Ἀπριλίου—Μαΐου 1943 τῆς «Ὀρθοδοξίας.»

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

9) «Ἑλληνικά,» τόμ. Θ΄ 58—59.

ΜΙΑ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΛΑΙΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ

Κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος σειρὰν ἄρθρων ἔγραψα διὰ τὰς ἐγκρίσει τῆς τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως γενομένας ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἀνασκαφὰς ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ γνωστοῦ Βυζαντινολόγου A. M. Schneider. Ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἐκκλησίας ἢ μᾶλλον μαρτυρίου (ἑξαγώνου οἰκοδομήματος [1]) τῆς Ἁγίας Εὐφημίας τοῦ Ἱποδρόμου ἢ τῆς ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ.

Τὰ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως (γερμανιστὴ) ὁ ρηθεὶς Βυζαντινολόγος ἐν τῷ βυζαντινολογικῷ περιοδικῷ «Byzantinische Zeitschrift ἔτος 43 σ. 178—185 μετὰ φωτοτυπιῶν ἀναφερομένων εἰς διάφορα μέρη καὶ εἰκονογραφίας καὶ ἄλλα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ναοῦ. Ἡ φωτογραφία ὑπ' ἀριθμὸν 11 ἀναπαριστάνει μίαν ἐπιγραφὴν ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς ὑπὸ τὴν ὁποίαν κοιμᾶται τὸν αἰώνιον ὕπνον ὁ μέχρι τοῦδε ἄγνωστος εἰς τὴν ἱστορίαν μητροπολίτης Χαλκηδόνος Στέφανος. Ὁ τάφος, ὡς εἶναι ἑπόμενον, εἶναι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι τάφοι· ὁ τοῦ Ζαχαρίου εὑρίσκεται πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ μαρτυρίου.

Διατὶ νὰ ὑπάρχῃ τεθαμμένος ἐν ναῷ τῆς Κ/πόλεως μητροπολίτης Χαλκηδόνος καὶ ποῖος εἶναι αὐτὸς; Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Schneider ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἔχει σχέσιν πρὸς ὡρισμένας ἐκκλησιαστικὰς πράξεις, ἐκ τῶν ὁποίων μερικαὶ ἀναφέρονται εἰς τὰ Acta Patriarchatus τῶν Müller et Miklosich (I καὶ II τόμοι). Αἱ πράξεις δὲ αὗται ἀνάγονται εἰς προνόμια τινὰ τῶν ἑκάστοτε ἱεραρχῶν τῆς παλαιφάτου μητροπόλεως τῆς πόλεως ἐκείνης ἐν τῇ ὁποίᾳ ἤθλησεν καὶ ἐτάφη ἡ μάρτυς Εὐφημία, καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶχεν ἱδρυθῇ ναὸς ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς ἐν ᾧ καὶ ἀπετέθη τὸ ἱερὸν της λείψανον. Φρονῶ ὅτι καὶ ὁ ἐπίσκοπος ὁ ὁποῖος παριστάνεται γονυπετῶν πρὸ τῆς Παναγίας καὶ τριῶν πατριαρχῶν καὶ κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα τὸ σχέδιον τῆς ἐκκλησίας θὰ εἶναι εἷς ἱεράρχης τῆς ἰδίας ἐπαρχίας· πρὶν νὰ ἀναλύσω τὰς πράξεις καὶ τὰ γεγονότα τὰ δικαιολογοῦντα τὴν παρουσίαν τάφου καὶ ἄλλων εἰκόνων ἀναφερομένων εἰς ἐπισκόπους τῆς Χαλκηδόνος θὰ ἀναφέρω αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν τοῦ ἐδάφους τοῦ μαρτυρίου τῆς Ἁγίας Εὐφημίας.

---

[1]) Ἐλέχθη ὅτι τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ μὲ κόγχας ἐντὸς τῶν τοίχων ἀρχικῶς ἦτο λουτρὼν ἢ νυμφαῖον (ὑδρεῖον). Βλέπε Byzantinische Zeitschchrift ἔτος 43 σ. 180.

Μηνὶ Μαΐῳ κθ', ἡμέρᾳ στ'. ἰνδ. στ' (ἔτος) I ἐκοιμήμηθη Στέφανος ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης χαλκηδόνος. Ἀδελφοί μου πνευματικοί· μὴ μου ἐπιλάθησθε ὅταν προσεύχησθε βλέποντές μου τὸν τάφον μέμνησθε τῆς ἀγάπης καὶ ἱκετεύετε Χριστόν, ὅπως κατατάξῃ τὸ πνεῦμά μου μετὰ τῶν δικαίων.

Τὸ τεμάχιον τῆς πλακὸς ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦτο γεγραμμένον τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Στεφάνου δυστυχῶς δὲν εὑρέθη. Καὶ ἄλλα τινὰ μέρη (ὡς π.δ.χ. ἡ λέξις χαλ) ἦσαν κολοβά, ἀλλὰ εὐκόλως τὰ χάσματα ἐκεῖνα ἀνεπληρώθησαν.

Ὁ πολυγραφώτατος Μ. Ι. Γεδεὼν ἐν σελίδι 338 - 339 τῶν Πατριαρχικῶν του πινάκων γράφει τὰ ἑξῆς. «Κατὰ τὴν πατριαρχείαν τοῦ ἱεροῦ Νικολάου [2]) τοῦ Γ' ὁ Χαλκηδόνος Λέων.... ἐξηκολούθει μεμψιμοιρῶν ἐναντίον Εὐστρατίου τοῦ Γαριδᾶ [3]), ἀπαρνούμενος μὲν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τοῦ Γραμματικοῦ Νικολάου.... χωρισθεὶς δὲ τῆς πρὸς τὸν πατριάρχην κοινωνίας ἔλεγεν ὅτι ***οὐδεμίαν ἔχει ταύτης ἀνάγκην, διότι ἔχει κλῆρον ἴδιον καὶ ἐνορίαν ἰδίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει***, ***τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Εὐφημίας, ἐν ᾗ ἠδύνατο νὰ λειτουργῇ***, [4]) ὅπως ἦν

[2]) Ὁ Νικόλαος ὁ Γραμματικὸς ἔν τινι χειρογράφῳ γραφέντι ἐπὶ τῆς πατριαρχείας του (1087) ὀνομάζεται «προβιλήτης.» ἴσως εἶναι λαϊκὴ παραφθορὰ τοῦ «θεοπροβλήτου» (Σκ Βυζαντίου «Κωνσταντινούπολις» Α. σ. 250) ἀφ' οὗ καὶ ὁ Εὐφραίμιος εἰς τὸν στίχον 1121 γράφει. «Θεῷ προβληθεὶς Νικόλαος ἀξίως.» Τὸ ἐπίθετον Γραμματικὸς πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα τοῦ ἰδίου ἢ τοῦ πατρός του ἤ τινος τῶν προγόνων του. Εἰς χειρόγραφον τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (φύλλον 329α ἔτους 1070) ἀναγινώσκομεν «παρὰ χειρὸς Πέτρου Γραμματικοῦ τῆς σχολῆς τῶν χαλκοπρατείων.» Βλέπε ἐμὴν Φωτίειον Βιβλιοθήκην Β.' σελ. στ'. Περὶ τοῦ Νικολάου τούτου ὁ Ζωναρᾶς γράφει. «ὁ δὲ πατριάρχης Νικόλαος, πρὸς εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἐνιαυτοὺς τὴν Ἐκκλησίαν ἰθύνας, καὶ εἰς γῆρας ἐλάσας βαθὺ ἀπεβίω· οὗ τὴν ἐκφορὰν μεγαλοπρεπῶς ὁ Αὐτοκράτωρ ἐτίμησεν.» Migne 135 στ. 312—313).

[3]) Εὐστράτιος ὁ Γαριδᾶς ἦτο ὁ προκάτοχος τοῦ Νικολάου καὶ ἐπατριάρχευσεν ἐπὶ ἔτη τρία. Ὁ Ζωναρᾶς γράφει. «Ἤδη—ὁ Π/χης Εὐστράτιος, ἐκ τομίας μοναχὸς τρεῖς οὕτως ἐνιαυτοὺς τῷ θρόνῳ ἐνσεμνηνάμενος, κατηνέχθη τῶν ***ἱερῶν ἀνακτόρων*** παρὰ τῶν κρατούντων. Ἡ δὲ αἰτία οὐκ ἔγνωσται ἀκριβῶς.» Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὁ πατριαρχικὸς οἶκος ἐπονομάζεται «ἱερὰ ἀνάκτορα» (Migne 135 στ. 297, 299).

[4]) Τὰς πληροφορίας αὐτὰς λαμβάνει ὁ Μ. Γεδεὼν ἐκ τοῦ καθαιρετικοῦ σημειώματος τοῦ Χαλκηδόνος Λέοντος δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ι Σακελλίωνος ἐν τῷ Bulletin de Correspondance hellénique τόμ. Β' σ. 123—128 ἀπὸ χειρόγραφον τῆς Πατμιακῆς Βιβλιοθήκης. Ὁ Χαλκηδόνος Λέων ἦτο θεῖος τοῦ Πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ ἐπιλεγομένου Ἀγαπητοῦ καὶ τοῦ Χαλκηδόνος «ἤτοι ἀδελφιδοῦ τοῦ Χαλκηδόνος.» Ὁ Εὐφραίμιος » τῷ τηνικαῦτα ποιμένι Χαλκηδόνος—ἀγχοῦ καθ' αἷμα καὶ γένος συνημμένος «στιχ. 1126—1127. Ὁ Ζωναρᾶς ἔνθ. ἀνωτ. «εἶτα ἕτερον εἰς τὸν θρόνον ἐγκαδίθρυσε... ἀδελφιδοῦν τοῦ τῆς ἐν Χαλκηδόνι προεδρεύοντος Ἐκκλησίας.» Περὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Χαλκηδόνος Λέοντος ἴδε χειρόγραφον Λαύρας Ἁγ. ὄρους 139 Ἐκκλ. Ἀλήθεια 1886 σ. 168—172 καὶ Μ. Γεδεὼν Π. Πίνακες σ. 449.

προνόμιον τῶν μητροπολιτῶν τῆς χαλκηδόνος.» Εἰς τὴν σελίδα 50 τοῦ ἰδίου συγγράμματός του ὁ Μ. Γεδεὼν γράφει· «κατὰ τὸν ΙΓ′ αἰῶνα, εἰ μὴ πρότερον, καὶ ὁ μητροπολίτης χαλκηδόνος ἐκτήσατο, εὐμενείᾳ τινὸς τῶν Αὐτοκρατόρων, ἴδια περίεργα προνόμια, σύγχυσιν ἐπάγοντα τῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίᾳ. Φαίνεται ὅτι ὁ Χαλκηδόνος ἐν τῇ πρωτευούσῃ τοῦ κράτους μένων εἶχεν ἴδιον ναόν, ἐν ᾧ ὡς ἰδίῳ μητροπολιτικῷ ἐτέλει τὰς ἱερουργίας, καὶ κλῆρον ἴδιον. Ἕνεκα τῶν ἀναφυομένων ὅμως συγχύσεων ὁ πατριάρχης Φιλόθεος ἠναγκάσθη νὰ ἐκδῷ γράμμα πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἐπιτάττον «μηδέποτε γενέσθαι χαλκηδόνος μητροπολίτην. Τὰ προνόμια ταῦτα, αὐτοκρατορικῇ κελεύσει ἠκυρώθησαν τῷ 1389.»

Ἡ ἀρχὴ τῶν προνομίων τούτων ἀνάγεται ἴσως εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν συνεπείᾳ στρατοπεδεύσεως τῶν στρατευμάτων τοῦ Χοσρόου περὶ τὴν Χαλκηδόνα, ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἡρακλείου, οἱ Χαλκηδόνιοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ζ′ αἰῶνος (615 καὶ 616) μετέφερον τὸ λείψανον τῆς Ἁγίας Εὐφημίας καὶ ἀπέθηκαν αὐτὸ ἐν τῷ ἱ. ναῷ τῷ σεμνυνομένῳ ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς ἰδίας Ἁγίας καὶ κειμένῳ παρὰ τὸ Ἱπποδρόμιον.[5]) Ἦτο σύμφωνον πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ νὰ ἀποδοθῶσι προνόμιά τινα εἰς τὸν ἑκάστοτε μητροπολίτην Χαλκηδόνος ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἐν Κ/πόλει ναὸν τῆς μεγαλομάρτυρος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπετέθη τὸ λείψανον αὐτῆς, εὑρισκόμενον ἀρχικῶς ἐν τῇ ἕδρᾳ τῶν μητροπολιτῶν τῆς ὡς ἄνω ἐπαρχίας. Ταῦτα ἦσαν ἀπόρροια τῆς μεγάλης τιμῆς τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς ἰδίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπένειμεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ εἰς τὸ ἱερόν της σκῆνος καὶ τὴν ὁποίαν ἔχουσα ὑπ᾽ ὄψιν ἡ βυζαντινὴ βασιλεία παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἱεράρχας τῆς Χαλκηδόνος. («Μηδέποτε σχεῖν τὸν Χαλκηδόνος τι τῶν ὧν εἴληφε παρὰ τῆς βασιλείας προνομίων, τοῦ τότε καιροῦ τοῦτο σχεδιάσαντος μήτε ἐκκλησίαν αὐτὸν ἔχειν ἐνταῦθα καὶ κλῆρον..... ἀλλὰ εὑρίσκεσθαι καὶ αὐτὸν ἐνταῦθα ὡς ἕνα τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων. Πρᾶξις συνοδικὴ ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατ᾽ Ἀπρίλιον τοῦ 1389 Acta B.′ 131—133.»)

Ἓν ἄλλο γεγονὸς μέγα, ἡ συγκρότησις τῆς τετάρτης ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, συνετέλεσεν ὅπως ἡ ἐπισκοπὴ Χαλκηδόνος ὑπαγομένη ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Νικοδημείας προαχθῇ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν τιμητικῶς εἰς μητρόπολιν ἔπειτα δὲ καὶ οὐσιαστικῶς ἀποσπασθεῖσα τελείως ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Νικομηδείας καὶ ἀνακηρυχθεῖσα πραγματικὴ μητρόπολις.

[5]) Εἰς τὸ χρονικὸν Ἰωάννου Ἁμαρτωλοῦ ἀναγινώσκομεν· «μετὰ δὲ ταῦτα Χοσρόης, ἀποστείλας κατὰ Ρωμαίων ἡγεμόνα Σαΐνην καλούμενον μετὰ πολλῆς δυνάμεως πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν ἠφάνισεν. Ἐλθὼν δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἱκανὸν χρόνον ἐν ***Χαλκηδόνι ἐκάθησεν*** » (Migne τόμ. 110 στ. 818). Βλέπε καὶ ἐμὸν ἄρθρον. «Αἱ πλησίον τοῦ Ἱπποδρόμου Ἀνασκαφαί». «Ὀρθοδοξία» ἔτος ΙΖ′. σ. 143—145.

Πότε ἀκριβῶς ἐδόθησαν τὰ προνόμια εἰς τὸν μητροπολίτην Χαλκηδόνος ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον, καίτοι, ὡς προεσημείωσα, γνωστὴ εἶναι ἡ ἀφετηρία καὶ ἡ ἀρχικὴ αὐτῶν ἱστορικὴ ἐξήγησις· πάντως ὅμως δὲν εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀληθείᾳ ὁ Μ. Γεδεὼν ὅταν γράφῃ, ὡς εἴδομεν, «κατὰ τὸν ιγ^{ον} αἰῶνα, εἰμὴ πρότερον, καὶ ὁ μητροπολίτης χαλκηδόνος ἐκτήσατο, εὐμενείᾳ τινὸς τῶν Αὐτοκρατόρων, *ἴδια περίεργα προνόμια.*» Τὰ προνόμια ταῦτα ὑπῆρχον πολὺ πρὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ἀφ' οὗ καθὼς καὶ ὁ ἴδιος Γεδεὼν ἀναφέρει, ὡς εἴδομεν, τὸν Χαλκηδόνος Λέοντα [6]) στηριζόμενον ἐπὶ τῶν προνομίων τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διοικήσεως τοῦ παρὰ τὸν Ἱππόδρομον ναοῦ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας καὶ ἀκμάσαντα κατὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα. Πλὴν τούτου ὁ καθορισμὸς τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐμπράκτου ἐφαρμογῆς τῶν προνομίων, ἃ εἶχον οἱ μητροπολῖται Χαλκηδόνος ἐπὶ τοῦ ἱ. ναοῦ καὶ τοῦ κλήρου τῆς Ἁγίας Εὐφημίας τοῦ Ἱπποδρόμου, ἐξαρτᾶται ἐν μέρει καὶ ἐκ τῆς χρονολογίας τὴν ὁποίαν φέρει ἡ ἐπιτύμβιος πλὰξ τοῦ Χαλκηδόνος Στεφάνου τοῦ ἐνταφιασθέντος ἐν τῷ ναῷ ἐκείνῳ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τούτων τῶν προνομίων. Ἐφόσον δὲ καὶ ἡ παράστασις περὶ ἧς ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, ἡ ἀπεικονίζουσα ἐπίσκοπον γονυκλινῆ πρὸ τῆς Παναγίας καὶ τῶν τριῶν πατριαρχῶν καὶ κρατοῦντα ἐπὶ τῆς χειρὸς τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας, φανερώνει ὅτι πρόκειται περὶ ἐπισκόπου ἔχοντος σχέσιν μὲ τὸν εἰρημένον ναόν, ἡ δὲ ζωγραφικὴ καὶ ἡ τέχνη καθόλου τῆς παραστάσεως τοποθετεῖ χρονολογικῶς τὴν ἀπεικόνισιν ἐκείνην μεταξὺ τοῦ 9^{ου} καὶ 11^{ου} αἰῶνος, [7]) ἕπεται ὅτι τὰ προνόμια δύνανται νὰ ἀναχθῶσι μέχρι τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παραστάσεως ταύτης.

---

[6]) Χαλκηδόνος Λέοντα ἀναφέρει ὡς εἰκοστὸν ὄγδοον ἱεράρχην τῆς ἐπαρχίας Χαλκηδόνος ὁ γνωστὸς Lequien εἰς τὸ ἔργον του «Oriens Christianus» στ. 607. «παρὰ τοῦ χρηματίσαντος μητροπολίτου Χαλκηδόνος Λέοντος» Εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν μητροπολιτῶν Χαλκηδόνος τὸν καταρτισθέντα ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἐκείνου ὑπάρχουν χάσματα πολλά, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκετὰ θὰ πληρώσω συντάσσων ἄλλοτε κατάλογον τῶν ἱεραρχῶν τῆς ἀρχαίας ταύτης ἐπαρχίας. Ἄλλως τε ὁ Lequien παρατείνει τοὺς καταλόγους του μέχρι τοῦ ἔτους 1732.

[7]) Ἡ φωτογραφία αὕτη φέρει ἀριθμὸν 12 εἰς τὴν μελέτην τοῦ Schneider «Εὑρίσκεται, γράφει, εἰς τὴν δυτικὴν ἁψῖδα βραδύτερον προστεθεὶς τάφος (ἀρκοσόλιον: εἶδος λιθίνουσαρκοφάγου ἐντετειχισμένου) ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος πρὸ τῆς Παναγίας καὶ τριῶν ἁγίων πατριαρχῶν γονυπετεῖ καὶ προφανῶς κρατεῖ εἰς τὴν χεῖρα τὸ σχέδιον τῆς ἐκκλησίας». Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπὶ τοῦ τοίχου κοσμημάτων ἀνήκει ἡ ἀπεικόνισις, κατὰ τὸν Schneider, ὡς ἤδη ἐσημείωσα, εἰς τὸ μεταξὺ ἐνάτου καὶ ἑνδεκάτου αἰῶνος διάστημα. Οἱ σταυροὶ τοὺς ὁποίους φέρουν οἱ σάκκοι ἢ μᾶλλον τὰ φελώνια τῶν τριῶν πατριαρχῶν καὶ ἡ καθόλου ἱερατική των στολὴ ἠμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ ἐπικουρικῶς εἰς τὴν πληρεστέραν ἐξακρίβωσιν χρονολογιῶν καὶ ἄλλων στοιχείων. Βλέπε Byz. Zeitschrift ἔνθ. ἀν. σ. 183.

[8]) Μήλια, Συλλογὴ πρακτικῶν Συνόδων τόμ. Α΄ σ. 14, 135.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τῆς ταφῆς τοῦ Χαλκηδόνος Στεφάνου ὁ Schneider ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν Ἰνδικτιῶνα καὶ τὴν ἡμέραν θέτει αὐτὴν εἰς τὰ ἔτη 858, 903, 1233 ἢ 1323. Κατὰ τὰ ἔτη 1315—1325 Χαλκηδόνος μητροπολίτης ἦτο ὁ Θεόδουλος [8]. Ἑπομένως ἀποκλείεται διὰ τὸν Στέφανον τὸ ἔτος 1323. Ἀποκλείεται καὶ τὸ ἔτος 818, καθότι ἡ ὀνομασία μητροπολίτης καὶ μάλιστα πανιερώτατος μητροπολίτης δὲν ἀπαντᾷ κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἐποχήν. Κατὰ τὸ 787 π. δ. χ., ἐποχὴν τῆς συγκλήσεως τῆς ζ'. οἰκουμενικῆς συνόδου ὁ Χαλκηδόνος Σταυράκιος ὑπογράφεται «Σταυράκιος **ἁμαρτωλὸς ἐπίσκοπος** Χαλκηδόνος» (Lequien, Oriens Christianus Α' στ. 603). Ὡς πιθανωτέραν χρονολογίαν τῆς ταφῆς τοῦ Στεφάνου θεωρῶ τὴν τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἀφ' οὗ μάλιστα ἀποκλείεται καὶ τὸ ἔτος 1233 ὡς ἀνῆκον εἰς τὴν περίοδον τῆς λατινοκρατίας.

Ἂν δὲν γνωρίζωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος πότε ἀκριβῶς καὶ συγκεκριμένως οἱ ἱεράρχαι Χαλκηδόνος ἀπέκτησαν τὰ προνόμιά των, γνωρίζομεν ὅμως πότε ἀπώλεσαν αὐτὰ καὶ εἰς τί περίπου συνίσταντο ταῦτα.

Κατὰ τὸ ἔτος 1387 ἐπὶ πατριάρχου Νείλου δὲν ἀπαντᾷ μητροπολίτης Χαλκηδόνος «τῆς γὰρ πόλεως Χαλκηδόνος πρὸ χρόνων πολλῶν ἀφανισθείσης καὶ λίαν ὀλίγων ὄντων τῶν ἐποίκων αὐτῆς ὡς μηδὲ ἐπισκόπου χρείαν ἔχειν αὐτούς, καί τι παρεμπίπτον καιρικὸν ἐμπόδιον, τὴν χειροτονίαν ἐκώλυεν». Λόγῳ ἐπιδόσεως ἔλαβε τὴν διοίκησιν τῆς μητροπόλεως τότε ὁ Κυζίκου Ματθαῖος. [9] Ἡ ἀφάνεια τῆς μητροπόλεως Χαλκηδόνος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καταφαίνεται καὶ ἔκ τινος πράξεως περὶ χρηματικῶν εἰσφορῶν τῶν μητροπόλεων γενομένης κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1324 ἐπὶ πατριάρχου Ἡσαΐου (1323—1334), ὅπου ἀναφέρονται 32 μητροπόλεις ὑποκείμεναι εἰς τὴν εἰσφοράν, παραλείπεται δὲ ἡ ἄλλοτε τόσον ἀκμάζουσα καὶ πλουσία μητρόπολις Χαλκηδόνος. [10] Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπῆρχεν, ὡς εἴδομεν, μητροπολίτης Χαλκηδόνος Θεόδουλος, εἰς τὸν ὁποῖον (1315—1316) διὰ τὴν συντήρησίν του ἐδόθη καὶ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Μαρωνείας (Acta A. σ. 45.) Κατὰ τὸ 1361 καὶ 1355 ἀπαντῶμεν ὡσαύτως μητροπολίτην Χαλκηδόνος· οὗτος ἦν ὁ Ἰάκωβος «ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Βιθυνίας.» [11]

Ὁ πατριάρχης Φιλόθεος ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας του (1364—1376) πρὸς πρόληψιν ἀνωμαλιῶν καὶ συγχύσεων κατήργησε τὰ προνόμια Χαλκηδόνος, «ἀποφασίσας συνοδικῶς νὰ μὴ χειροτονηθῇ εἰς τὸ ἑξῆς μητροπολίτης Χαλκηδόνος.» [12] Ἐπὶ τῆς πρώτης π/χείας Ἀντωνίου τοῦ Δ^ου^ (Ἰανουαρ. 1389—Ἰουλ. 1390) κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ 1389 διὰ συνο-

[9] Miklosich et Muller ἔνθ. ἀνω. τόμ. Β'. σ. 110.
[10] Σύνταγμα Ῥάλλη καὶ Ποτλῆ τόμ. Ε'. σ. 134—137.
[11] Lequien ἔνθ. ἀν. στ. 609. Μήλια ἔνθ. ἀν. Α'. σ. 433.
[12] Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες σ. 437 Acta. Β. σ. 131—133.

δικῆς πράξεως ἀποφασίζεται μὲν νὰ ἐκλεγῇ αὖθις μητροπολίτης Χαλκηδόνος ἀλλὰ «δίχα τῶν προνομίων.» «Τοῦ γὰρ μητροπολίτου Χαλκηδόνος, διαλαμβάνει ἡ συνοδικὴ πρᾶξις, καὶ ἐνταῦθα κλῆρον πορισαμένου, ἐκκλησίαν καὶ ἕτερά τινα προνόμια, πολὺ τὸ ἄτοπον γέγονε, ὅπερ καὶ ὁ πρὸ ἡμῶν ἁγιώτατος καὶ ἀοίδιμος πατριάρχης κὺρ Φιλόθεος ***ἀνακόψαι βουλόμενος***, καὶ τὴν ἐκ τούτου ἀναφθεῖσαν ἀταξίαν καὶ ***σύγχυσιν ἀποσβέσαι θελήσας***, συνοδικῶς ἀπεφήνατο ***μηδέποτε γενέσθαι Χαλκηδόνος μητροπολίτην***, καὶ ἦν μέχρι τοῦ νῦν συντηρούμενον διὰ τὰς ὑφορωμένας συγχύσεις, ἀρτίως δὲ διά τινα χρείαν εὔλογον νομισθὲν τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τῇ περὶ Αὐτὴν ἱερᾷ Συνόδῳ τὸ γενέσθαι μητροπολίτην γνήσιον Χαλκηδόνος. . . » [13]) Ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ Γαβριήλ, ὅστις τῇ 12 Ἀπριλίου 1389 ὑπογράφει ἀφοριστικὸν τῶν Καρακαλληνῶν («Ἑλληνικά». Β' σ. 45). Ἕτερον Γαβριὴλ ἀπαντῶμεν τὸ 1499 ἐπὶ πατριάρχου Ἰωακεὶμ τοῦ Α' ὃν ἐπίσης ἀγνοεῖ ὁ Lequien (Ἑλληνικὰ αὐτόθι σ. 46).

Εἰς ἄλλην πρᾶξιν τοῦ Αὐγούστου, τοῦ 1390, ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας τοῦ Μακαρίου, ἀναγινώσκομεν ἀναλυτικώτερα τὰ προνόμια τοῦ Χαλκηδόνος καὶ τὴν ὁριστικὴν αὐτῶν κατάργησιν ἐπικυρωθεῖσαν ὡς εἴδομεν καὶ ὑπὸ τῆς βασιλείας. «Ἐλαλήθη εἰς τὸ μέσον ἡ περὶ τοῦ Χαλκηδόδος ὑπόθεσις καὶ ὅπως ζητεῖ κατέχειν καὶ ἐφορεύειν τὸν πάνσεπτον καὶ θεῖον ναὸν τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ πανευφήμου Εὐφημίας," ἀνεγνώσθη δὲ συνοδικῶς εἰς ἐπήκοον πάντων ἡ γεγονυῖα συνοδικὴ πρᾶξις, ἥτις ἐγένετο μετὰ πολλῆς σκέψεως καὶ μελέτης παρὰ τῶν τότε ἐνδημούντων τῇ θεομαγαλύντῳ Κωνσταντινουπόλει ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων ὄντων τὸν ἀριθμὸν δεκαεπτὰ ἐπὶ τῷ χειροτονηθῆναι μητροπολίτην Χαλκηδόνος ἔδοξε δὲ ἡ τοιαύτη πρᾶξις προβῆναι καλῶς καὶ νομίμως, καὶ κατὰ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἀκρίβειαν, «καὶ ἀπεφήνατο μηδόλως ἔχειν ποτὲ τὰ προνόμια.» [14])

Φαίνεται ὅτι ὁ μητροπολίτης Χαλκηδόνος ἔχων ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικήν του δικαιοδοσίαν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Εὐφημίας—οὖσαν μᾶλλον προσκύνημα—καὶ ἴδιον κλῆρον, διέμεινεν ἐνίοτε, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὰς χαλεπὰς ἡμέρας τῆς πόλεως Χαλκηδόνος, ἐν τοῖς κελλίοις τοῦ μαρτυρίου τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας τοῦ Ἱπποδρόμου. Ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος τοῦ εἰρημένου ναοῦ εὑρέθησαν οἰκοδομαὶ χρησιμεύουσαι ἄλλοτε ὡς κελλία. Εἰς ὡρισμένα διαμερίσματα τῶν κελλίων τούτων διέμειναν οἱ μητροπολῖται Χαλκηδόνος. Τὸ τοιοῦτον φαίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὰς ἀνασκαφάς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ μητροπολίτου Χαλκηδόνος Λέοντος τὰ ὁποῖα κατεχώρισα ἀλλαχοῦ τῆς παρούσης μελέτης.

Ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν ἀνωτέρω θὰ πεισθῇ πόσα σημεῖα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ἱστορίας διαφωτίζονται καὶ μέλλουν ἀργότερον νὰ διαφωτισθοῦν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τὰς ὁποίας τόσον ἐκθύμως ὑποστηρίζει ἡ δημοκρατική μας Κυβέρνησις.

† Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

---

[13]) Acta B. 131—132.

[14]) Acta, B. 147.

ΑΙ ΣΗΜΕΡΙΝΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΔΙΑΣΗΜΩΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΩΝ ΘΕΟΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΕΠ'ΑΥΤΩΝ

Μέσα εἰς τὴν δίνην τοῦ σημερινοῦ μυριονέκρου καὶ καταστρεπτικοῦ πολέμου, μέσα εἰς τὸν κατακλυσμὸν τοῦ αἵματος ἐπιπλέει καὶ μία νοητὴ κιβωτός. Αὐτὴ δὲν περιέχει μόνον τὴν ἐλπίδα τῆς καταπαύσεως τῆς ἀλληλοκτονίας καὶ τῆς συναψεως μιᾶς τυπικῆς καὶ προσωρινῆς εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ τὴν σκέψιν περὶ τῆς μελλοντικῆς καταστάσεως τοῦ κόσμου. Ὁ βραδὺς καὶ κανονικὸς ρυθμὸς τῶν μεταβολῶν τῆς κανονικῆς ζωῆς δὲν πτοεῖ τὸν ἄνθρωπον, διότι δὲν τὸν εὑρίσκει ψυχικῶς ἀπροετοίματαστον. Ὁ διανοητικῶς καὶ ἠθικῶς ἄρτιος ἄνθρωπος τρομάζει ἀπὸ τὸ ἄδηλον κατάντημα τῶν ἀποτόμων καὶ ἀνυπολογίστου ἐκτάσεως μεταβολῶν τὰς ὁποίας δημιουργοῦν μεγάλοι παγκόσμιοι κλονισμοί, καθὼς εἶναι π. χ. ὁ σημερινὸς γενικὸς πόλεμος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ μεγάλοι ἡγέται τῆς σημερινῆς ἀνθρωπότητος ὁμιλοῦν περὶ τῶν μεταπολεμικῶν προβλημάτων καὶ ἐκφράζονται διὰ τὴν λύσιν αὐτῶν μὲ τὴν αὐτὴν θέρμην καὶ ἔντασιν μὲ τὴν ὁποίαν ἐργάζονται διὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου.

Εἰς τὰ μεταπολεμικὰ προβλήματα συγκαταλέγεται καὶ τὸ ζήτημα τῆς ὑλικῆς συντηρήσεως ἑνὸς μεγάλου μέρους τοῦ κόσμου ποῦ ὑποφέρει ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ τρομεροῦ πολέμου. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον πρόβλημα ἀπαρτίζουν τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν τὴν ἐπίτευξιν ἁρμονίας μεταξὺ ὅλων τῶν στοιχείων, σωματικῶν, διανοητικῶν, ἠθικῶν, καὶ ἄλλων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν ὁλότητα τοῦ κυρίως ἀνθρώπου, τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, καθὼς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Ἐξίσου σοβαρὸν πρόβλημα εἶναι καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς ἁρμονίας αὐτῆς καὶ πρὸς τὰ ἔξω, ἤτοι πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πρὸς τὴν Κοινωνίαν. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ στερεώνεται τὸ οἰκοδόμημα τῆς διαρκοῦς εἰρήνης καὶ εὐτυχίας τῆς νῦν ταλαιπωρουμένης ἀνθρωπότητος.

Εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ ἁρμονικοῦ καταρτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἠμπορεῖ νὰ συμβάλῃ καὶ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· ἐνέχει μεταξὺ ἄλλων καὶ μίαν μεγάλην ἠθικὴν δυναμικότητα ποὺ ἠμπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς οἱανδήποτε ἐποχήν. «Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι», εἶπεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. 7,16).

Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι, εἴτε κοσμικοὶ εἴτε ἐκκλησιαστικοί, διαισθάνονται καὶ μελετοῦν τὰ ὡς ἄνω προβλήματα καὶ σκέπτονται σοβαρῶς πρὸς ἐξεύρεσιν ἀποτελεσματικῶν λύσεων δὲν κάμνουν ἔργον προφήτου· ἐξασκοῦν ἔργον ἠθικοῦ ἰατροῦ. Τὸ ἄλλως σκέπτεσθαι καὶ ἐνεργεῖν εἶναι μοιρολατρεία

ἢ ἀδιαφορία ἢ ἀπάθεια. Αἱ τελευταῖαι αὐταὶ τρεῖς καταστάσεις προδίδουν ἀμάθειαν, πνευματικὴν ραστώνην καὶ ἀντιλήψεις — ἐὰν ὑπάρχουν — περὶ ἀνθρώπου καὶ τοῦ προορισμοῦ του κατωτέρας καὶ ἀπὸ τὰς ὑλιστικὰς τοιαύτας.

Οἱ διάσημοι Ἀγγλοσάξωνες Θεολόγοι καὶ ἠθικολόγοι ἀναπτύσσουν ἐν πλήρει πολέμῳ θέματα τοιαῦτα τὰ ὁποῖα φανερώνουν πρῶτον μὲν ὅτι ἔχουν πλήρη συναίσθησιν καὶ φιλοσοφικὴν ἀντίληψιν τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς ἐποχῆς μας, δεύτερον δὲ ὅτι καταγίνονται νὰ προσαρμόσουν τὰς ἠθικὰς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ μέσα εἰς τὸ πλαίσιον τῆς σημερινῆς καὶ μελλοντικῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ὄχι πρὸ πολλοῦ ὁ διάσημος Ἀμερικανὸς Θεολόγος καὶ ἠθικολόγος καθηγητὴς Reinhold Niebuhr ὡμίλησεν εἰς τὴν κρύπτην τοῦ ἐν Λονδίνῳ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Παύλου περὶ τῶν ἀντιλήψεων τῆς προόδου ἐν σχέσει πρὸς τὴν θρησκείαν. Ὁ ἐν λόγῳ καθηγητὴς ἐπαινεῖται ἰδιαιτέρως διὰ τὴν βαθύτητα τῆς ἀντιλήψεώς του καὶ τὸ ἐπιγραμματικόν του ὕφος.

Διατί λέγει πολλοὶ εὑρίσκουν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ἐν δυσαρμονίᾳ πρὸς τὴν σύγχρονον μόρφωσιν καὶ ἀνάξιον πίστεως; [1]) Εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ δίδει τὴν ἑξῆς ἀπάντησιν· κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα ὁ ἄνθρωπος κατεκλύσθη ὑπὸ τῆς ἀπατηλῆς ἰδέας, ὅτι ἡ ἱστορία, δ.λ.δ. τὸ σύνολον τῶν γεγονότων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ οἱ ἐντεῦθεν ἐξαγόμενοι ἱστορικοὶ νόμοι, ἔχουν μέσα των ἐμφύτους δυνάμεις (ἐσωτερικὰς) αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ ἀπολυτρώνουν τὸν ἄνθρωπον ἀφ᾽ ἑαυτῶν τόσον ἀπὸ τὸ χάος ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ κακόν. Τὸ χάος πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς χάος πνευματικόν, ἠθικὸν καὶ κοινωνικόν. Ἡ τοιαύτη πεποίθησις, κατὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔχει ὑπ᾽ ὄψιν ὁ Niebuhr, καθιστᾷ διὰ τὸν ἄνθρωπον περιττὴν τὴν πίστιν εἰς τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἱστορία ἀντικαθιστᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὰ μέσα τῆς ἀπολυτρώσεως. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ κάμνει τὴν ἑξῆς ἀναιρετικὴν καὶ ὀρθήν, κατ᾽ ἐμέ, παρατήρησιν ὁ ἀμερικανὸς καθηγητής· ἡ ἱστορία καὶ δὴ τὸ σύνολον τῶν τεχνικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν γνώσεων ὁδηγεῖ εἰς μίαν κατάστασιν τῆς ὡρίμου (οὐχὶ παιδικῆς) ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ εἰς μίαν ἀνωτέραν ἔκτασιν καὶ ἔντασιν τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς. Ἀλλὰ ἡ τοιαύτη πρόοδος δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω ἢ ἐπὶ τὰ χείρω ἠθικὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, μοὶ φαίνεται, εὑρίσκεται τὸ αἴτιον τῆς κακοδαιμονίας τοῦ κόσμου. Τὸ σημεῖον αὐτό, τὴν ἔλλειψιν δ.λ.δ. ἁρμονίας καὶ ἰσορροπίας ἐν τῇ ἀναπτύξει ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν διανοητικῶν, ἠθικῶν, θρησκευτικῶν καὶ ἄλλων δυνάμεων καὶ ἱκανοτήτων τοῦ ἀν-

[1]) Οἱ Church Times τοῦ Λονδίνου (Ἐκκλησιαστικοὶ Καιροὶ) δημοσιεύουν μακρὰν περίληψιν τῆς διαλέξεως τοῦ R. Niebur εἰς τὸ φύλλον τῆς 9 Ἰουλίου 1943.

θρώπου, ἀνέπτυξε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ πολὺς Ἰταλὸς δημοσιολόγος καὶ κοινωνιολόγος Guglielmo Ferrero[2]).

Μία ἀξιοσημείωτος ἄποψις τῆς νεωτέρας ζωῆς, κατὰ τὸν Niebuhr, εἶναι ὅτι αἱ σημεριναὶ περὶ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας ἀντιλήψεις, ὅταν νομίζουν ὅτι ἐξαντλεῖται τὸ περιεχόμενον ἀμφοτέρων μὲ τὰς γνώσεις μόνον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης, ὁδηγοῦν τὸν ἄνθρωπον ἀναγκαστικῶς εἰς τὸ νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ δημιουργίας (νὰ κάμῃ τι θετικὸν καὶ νὰ τὸ προσθέσῃ εἰς τὸ ὑπάρχον οἰκοδόμημα τῆς κοινωνίας) καὶ καταστροφῆς ἢ ἀναρχίας. Ὁ Niebuhr γνωματεύει ὅτι εἶναι οὐτοπία τὸ νὰ ἀναμένῃ τις ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς νόμους καὶ τὸν βίον τῆς παρελθούσης ἀνθρωπότητος. Ἡ κοινωνία ἡ ὁποία θὰ στηριχθῇ μόνον ἐπὶ τῶν μέσων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης θὰ ἴδῃ παρὰ τὴν θέλησίν της νὰ αὐξάνῃ τὸ ποικίλον χάος. Καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη, προσθέτει ὁ Ἀμερικανὸς ἠθικολόγος, παρεδέχθη κάποιαν δημιουργικὴν δυναμικότητα τῆς ἱστορίας, οὐδέποτε ὅμως μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπολυτρώσεως. Ἄλλως τε, προσθέτει ὁ Niebuhr, εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας, κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἐμφανίζεται καὶ Ἀντίχριστος.

Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι οὔτε ἡ οὐτοπία τῆς νεωτέρας σκέψεως, οὔτε ὁ οὐρανὸς τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ κἄτι τι μεταξὺ αὐτῶν. Ὁ Χριστιανισμὸς ἑπομένως προτρέπει τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐργάζεται, νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὰς εὐθύνας του ἐν τῇ ἱστορίᾳ χωρὶς ὅμως νὰ ἐλπίζῃ ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν.

Τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἀτόμου, καθὼς εἶναι π. δ. χ. ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ διαφθορά, τὰς ὁποίας οἱ μὲν χριστιανοὶ χαρακτηρίζουν ὡς ἁμάρτημα, οἱ δὲ ἐκτὸς τοῦ χριστιανισμοῦ φιλοσοφοῦντες καὶ κοινωνιολογοῦντες θεωροῦν ὡς ἄμεσα γεγονότα τῆς ζωῆς, ταῦτα ἠμποροῦν νὰ διορθωθοῦν, κατὰ τοὺς τοιούτους, διὰ μεθόδων ὑποδεικνυομένων ὑπὸ τῆς «ἀγωγῆς τῆς κοινωνικῆς προόδου καὶ ἄλλων παρομοίων.» Ἐδῶ ἀναφέρει τὴν συγκινητικὴν φράσιν τοῦ Ἀπ. Παύλου· «ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου!» Κατόπιν ἐξετάζει πῶς καὶ κατὰ τί ὁ κοσμικὸς ἄνθρωπος διακρίνει ἑαυτὸν ἀπὸ τὸν Χριστιανόν: Τὸ ἐλάττωμα τῆς ἰδιοτελείας ἐξηγοῦν οἱ μὴ χριστιανοὶ ὡς «ἀδράνειαν τῆς φύσεως, ὡς ἀμάθειαν τῆς διανοίας ἢ ὡς ἐλάττωμα τῆς κοινωνικῆς ὑφῆς καὶ συνθέσεως.» Ὁ ἄνθρωπος, καταλήγει ὁ Niebuhr, εὑρίσκει τὴν ἔννοιαν τῆς ζωῆς του ἐν τῇ ἀποδοχῇ τῶν πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὸ ἔθνος του εὐθυνῶν. Ἀλλὰ μένει ἕνα μέρος σοβαρὸν τῆς ὑπάρξεώς του, τὸ ὁποῖον δὲν ἱκανοποιεῖται, δὲν κατανοεῖ ἑαυτὸ οὔτε ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, οὔτε ἐν τῇ ἀτομικῇ οὔτε ἐν τῇ

---

2) Βλέπε ἄρθρον μου «Αἱ διάφοροι περὶ προόδου ἀντιλήψεις» εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν τοῦ 1923.

κοινωνικῇ ζωῇ. «Ἡ ἱκανοποίησις καὶ κατανόησις αὐτοῦ ἐπιτυγχάνεται ἐν τῷ Θεῷ, τῷ Λυτρωτῇ. Ὅστις μόνος γνωρίζει τὰ μυστικὰ ὅλων τῶν καρδιῶν, τὰς μὴ ἐξομολογηθείσας ματαιότητας καὶ τὰ μυστήρια αὐτῶν.» Κατὰ τὸν Ἀμερικανὸν Θεολόγον ἡ σημερινὴ μόρφωσις τείνει εἰς μίαν ὑπερβολικὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως ὡς παράγοντος τῆς ἱστορίας. Τὸ μέγα ἔργον τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν συνίσταται εἰς τοῦτο, νὰ δημιουργήσουν ἐν τῇ παγκοσμίῳ κοινωνίᾳ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἁρμονίαν προλαμβάνοντα ἢ καταργοῦντα τὸ χάος.

Πρὸς πλήρη κατανόησιν τοῦ ὡς ἄνω θέματος χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς Ὀρθοδοξίας, παρέχω τὰς κατωτέρω ἰδικάς μου διασαφηνιστικὰς ἀναλύσεις.

Ἡ ἱστορία, δ. λ. δ. τὸ ἄθροισμα τῶν πράξεων τῶν πρὸ ἡμῶν ἀτόμων καὶ κοινωνικῶν ὁμάδων (ἐθνῶν), αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ δυνάμεις ἐμφύτους τρόπον τινά, αἱ ὁποῖαι νὰ ἐπιδρῶσι μηχανικῶς ἐπὶ τῶν μεταγενέστων ἀνθρώπων. Αἱ πράξεις τῶν πρὸ ἡμῶν δύνανται νὰ ἔχουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μελετώντων αὐτὰς ἐφόσον ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ὅλην διανοητικὴν καὶ συναισθηματικὴν ὕπαρξιν τῶν θεωρούντων ταύτας. Ἄλλως ἐκλαμβανόμεναι ἀντικειμενικῶς καὶ ὅλως ἀσχέτως πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας ἀνθρώπους, παρουσιάζονται ὡς μία ἐξωτερικὴ ὀντότης μὲ δύναμιν μυστηριώδη. Τὸ τοιοῦτον ἐντελῶς ἀποκλείεται ὡς ἄτοπον. Οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουν νὰ ἐρευνοῦν τὰ αἴτια τῆς προόδου καὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν ὁμάδων. Ἡ μελέτη αὐτὴ γινομένη μὲ ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ πρόθεσιν τοῦ νὰ ἀντληθοῦν διδάγματα πρὸς βελτίωσιν τῆς ἠθικῆς ζωῆς εἶναι ὠφελιμωτάτη. Καὶ αὐτὸς ἐν μέρει εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς μελέτης τῆς ἱστορίας ἢ μᾶλλον τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην δικαίως ἀπεκλήθη ἡ ἱστορία «ἡ σοφὴ σύμβουλος τῶν ἀρχόντων.» Ἱστορικὸν ὅμως γεγονὸς τυγχάνει καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ θεανθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ ἱστορικὸς Τάκιτος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀναφέρουν περὶ αὐτοῦ. Γεγονὸς ἱστορικὸν εἶναι καὶ ἡ εἰς δύο ξεχωριστὰ καὶ διάφορα τμήματα διαίρεσις τῆς ἱστορίας, εἰς πρὸ καὶ μετὰ Χριστὸν δύο περιόδους. Ἱστορία εἶναι καὶ τὰ νέφη τῶν μαρτύρων καὶ ἡ ἐπὶ τὰ ἴχνη αὐτῶν πορεία ἑκατομμυρίων χριστιανῶν.

Τὴν ἱστορίαν κατὰ μέγα μέρος δημιουργοῦν οἱ αἴτιοι καὶ παράγοντες τῶν γεγονότων τῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν, δ. λ. δ. οἱ ἄνθρωποι. Τὸ ἐκ τῶν ἀνθρώπων προερχόμενον προσλαμβάνει τὴν μορφὴν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ ὑπερανθρώπου, τοῦ θείου; βεβαίως καὶ ἡ θεία Πρόνοια, τὴν ὁποίαν οἱ μὴ πιστεύοντες ὀνομάζουν τύχην ἢ σύμπτωσιν περιστάσεων, δὲν εἶναι ξένη εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου θὰ ἰσχύουν πάντοτε οἱ λόγοι τοῦ Σαίξπηρ.

» πρέπει νὰ γνωρίζωμεν
ὅτι ἀπὸ καμμίαν φορὰ ἡ ἀδιακρισία μας
μᾶς ὑπηρετεῖ καλά·
ἐνῷ τὰ πειὸ βαθειά μας σχέδια ἀποτυγχάνουν καὶ
αὐτὸ μᾶς διδάσκει ὅτι ὑπάρχει θεότης ποὺ καθοδη-
γεῖ καὶ κατευθύνει τὰ σχέδιά μας ὁσονδήποτε καὶ ἄν
ἦναι μὲ χονδροκοπιὰ σχεδιασμένα.
let us know
our indiscretion sometimes serves
us well . . .
when our deep plots do pall, and
that should lern us
there's a divinity that shapes our ends
Rough - hew them how our will. ('Αμλέτος).

Εἰς τὸν κόσμον θὰ ὑπάρχῃ πάντοτε ἄλυτον τὸ πρόβλημα τοῦ συμβιβασμοῦ τῆς θείας ἐνεργείας πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ τὸ ἐννοήσῃ πλήρως ὡς πεπερασμένον ὄν, ἀλλὰ καὶ δὲν τὸ ἀποκρούει ὡς ἄτοπον, ἄλογον καὶ πλῆρες ἀκαταλήπτων ἀντιφάσεων, ὡς εἶναι ἡ προρρηθεῖσα περὶ ἱστορίας ἀντίληψις τῶν μὴ θρησκευόντων.

Προκειμένου περὶ τοῦ ἄκρου ἀτομικισμοῦ καὶ τοῦ ἄκρου καὶ ἀπορροφητικοῦ ὁμαδικοῦ συστήματος, τῶν δύο αὐτῶν θεωριῶν περὶ τὰς ὁποίας στρέφονται αἱ συζητήσεις τῶν σημερινῶν φιλοσόφων καὶ κοινωνιολόγων, παρατηρῶ ὅτι ἐν τῷ μέσῳ εὑρίσκεται τὸ ὀρθὸν καὶ σωτήριον. «Τὸ μέσον ποιεῖ ῥοπήν, εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ κωλύει τὰς ἐναντίας γίνεσθαι ὑπερβολάς.» Οὔτε τὸ ἄτομον, ὡς ἤδη ἐσημείωσα, νὰ ἀπορροφᾶται καὶ ἐκμηδενίζεται, οὔτε ἡ συνολικὴ ὀργάνωσις, ἡ κοινωνία. Καὶ ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται ἁρμονία. Τὸ τοιοῦτον δὲ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀνωτέρας ἠθικῆς μορφώσεως τῶν ἀτόμων. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἡ ὁποία συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς γυναικὸς ἠμπορεῖ πάντοτε νὰ ἐργάζεται ἀποτελεσματικῶς πρὸς ἐπίτευξιν καὶ τῆς ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ σωτηρίου ἁρμονίας ἀρκεῖ οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς των. Ἄλλως θὰ ἀποδειχθῶσιν ὡς ἀγνοοῦντες καὶ τὸν προορισμόν των καὶ τὴν ἐποχήν των καὶ θὰ κοιμῶνται ὕπνον ἐπιβλαβῆ καὶ δι' ἑαυτοὺς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀναμένοντας παρ' αὐτῶν ἠθικὴν ἐνίσχυσιν καὶ παρηγορίαν, διότι ὁ ὕπνος αὐτὸς φέρει μοιραίως τὸν ἠθικὸν θάνατον.

† Ο ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης.

Κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα Αὔγουστον ἡ Α. Θ. Παναγιότης διέμεινεν, ἐφησυχάζουσα ἐπὶ τῇ θερινῇ περιόδῳ, ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς διαμερίσμασι τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἔνθα ἡ Ἱ. Θ. Σχολή.

Πατριαρχικὸς Ναός.

— Ἐπὶ τῇ ἀποδόσει τῆς Ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (23 τοῦ μ.) ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ. ἐν ᾧ εὕρηται ἡ ἱ. Εἰκὼν Παναγίας τῆς Φανερωμένης, ἧς ἡ ἐπέτειος μνήμη ἄγεται κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, τὴν θείαν λειτουργίαν ἐτέλεσεν ὁ σεβ. Μητροπολίτης Χριστουπόλεως κ. Μελέτιος.

— Κατὰ τὰς Κυριακὰς τοῦ μηνὸς τούτου καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς θείας Μεταμορφώσεως (6), τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (15) καὶ τῆς Ἀποτομῆς τῆς Τ. Κεφαλῆς τοῦ Προδρόμου (29), ὡς καὶ κατὰ τὰς Ἀκολουθίας τῶν Παρακλήσεων τοῦ Δεκαπενταυγούστου, ἐν τῷ Πανσ. Πατριαρχικῷ Ναῷ ἐχοροστάτησεν ὁ πανοσιολ. Μ. Πρωτοσύγκελλος κ. Ἀδαμάντιος.

Ἐπισκέψεις.

Μεταβάντες εἰς Χάλκην, ἐγένοντο δεκτοὶ παρὰ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος καὶ ὑπέβαλον τὰ εὐλαβῆ σέβη αὐτῶν:

— τῇ 14ῃ τοῦ μ. ὁ Ἐξοχ. Πρεσβευτὴς τῆς Ρουμανίας ἐν Ἀγκύρᾳ κ. Ἀλέξ. Τελεμὰκ ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἐνταῦθα Γενικοῦ Προξένου ἐντ. κ. Π. Νεγκουλέσκου, καὶ

— τῇ 16ῃ ὁ ἐνταῦθα Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐντιμ. κ. Σπυρ. Καπετανίδης.

Ἀπονομὴ ὀφφικίου.

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης, εὐλογοῦσα καὶ ἐπιβραβεύουσα τὴν ἀπὸ ἐτῶν ἐκδηλουμένην εὐλαβῆ ἔφεσιν καὶ προθυμίαν τοῦ ἐλλογιμωτάτου κ. Ἰωάννου Παναγιωτίδου, καθηγητοῦ τῆς ἱερᾶς θεολογίας ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Ἱ. Θ. Σχολῇ, πρὸς τὸ κηρύττειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου σωτηριώδη διδάγματα μετελαμπαδεύειν εἰς καταρτισμὸν τοῦ εὐσεβοῦς τῆς Ἐκκλησίας ποιμνίου, ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ ὀφφίκιον τοῦ Ἄρχοντος ***Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου*** τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἰδίαις χερσὶ προχειρίσασα αὐτὸν εἰς τὸ ὀφφίκιον τοῦτο κατὰ τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας τῆς τελεσθείσης τῇ 6ῃ τοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἐν τῷ ναϊδρίῳ τῆς ἐν Χάλκῃ Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Τυπογραφικαὶ ἀβλεψίαι

εἰς τὸ τεῦχος Ἰουνίου 1943 σελ. 133 στίχος 9 ἀντὶ 1739 καὶ 1740 ἀνάγνωθι 1639 καὶ 1640.